

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3970-2985>

**Niyozova Salomat Saparovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga
qarshi kurashish” kafedrası professori,
yuridik fanlari doktori,
salomat.niyozova@mail.ru
Tel.: +99899 835 80 70**

Kriminologiyada viktimologik profilaktikaning o‘rni, maqsad va vazifalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada kriminologiyada viktimologik profilaktikaning o‘rni, maqsad va vazifalari bilan bog‘liq masalalar bayon etilgan. Shuningdek, maqolada olimlarning viktimologik profilaktika tushunchasi yuzasidan fikrlari o‘rganib chiqilib, muallifning “viktimologik profilaktika” tushunchasiga mualliflik ta’rifi berilgan.

Kalit so‘zlar: Viktimologiya, viktim, viktim-kriminallashish, jabrlanuvchi, jinoyat, oldini olish, profilaktika, umumiy, maxsus, yakka tartibda.

**Ниёзова Саломат Сапаровна,
Ташкентский государственный юридический университет**

**профессор кафедры «Уголовное право, криминология и
противодействие коррупции»
доктор юридических наук,
salomat.niyozova@mail.ru
телефон: +99899 835 80 70**

Роль, цели и задачи виктимологической профилактики в криминологии.

Аннотация: В данной статье описаны роль, цели и задачи виктимологической профилактики в криминологии. Также в статье рассматриваются мнения ученых относительно понятия виктимологическая профилактика, дано авторское определение понятия «виктимологическая профилактика».

Ключевые слова: Виктимология, потерпевший, потерпевший-криминализация, жертва, преступление, профилактика, общее, специальное, индивидуальное предупреждение.

**Niyozova Salomat Saparovna
Doctor of Law, Professor
of the Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-Corruption,
Tashkent State University of Law
salomat.niyozova@mail.ru**

Role, goals and tasks of victimological prevention in criminology

Abstract: This article describes the role, goals and tasks of victimological prevention in criminology. Also, the article examines the opinions of scientists regarding the concept of victimological prevention, and the author's definition of the concept of "victimological prevention" is given.

Key words: Victimology, victim, victim-criminalization, victim, crime, prevention, prevention, general, special, individual.

Bizga ma'lumki, viktimologik profilaktika jabrlanuvchilarning harakati tufayli paydo bo'lgan alohida viktim-kriminallashtirishning, masalan, nomusga tegish, qasddan odam o'ldirish, badanga tan jarohati yetkazish kabi jinoyatlar qayta sodir etilishining oldini oladi. Ya'ni, viktimologik profilaktika jinoyat jabrlanuvchilarini aniqlash, sabablarini o'rganish va jabrlanuvchi bo'lib qolishlarining oldini olishga doir choralar tizimidan iborat.

Jinoyatlar viktimligining oldini olish ham nazariy va ham amaliy ahamiyatga ega bo'lib, uning dolzarbligini quyidagilarda ko'ramiz: *birinchidan*, bugungi kunda sodir etiladigan jinoyatlarning viktimologik profilaktikasini amalga oshirish masalasi qonun hujjati bilan belgilab berilganiga qaramay, jinoyatlardan jabr ko'rgan shaxslar haqida to'g'ri va to'liq ma'lumotga ega bo'lish imkoni bo'lmayapti. Chunki, bunda jabrlanuvchilarni statistik hisobga olish va to'liq

tavsiflash uchun yetarlicha baza mavjud emas. Shundan kelib chiqib, jabrlanuvchilarni statistik hisobga olish va to'liq tavsiflash bazasini shakllantirishga doir taklif-tavsiyalar berish;

ikkinchidan, sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olishda jabrlanuvchining jinoyat sodir bo'lishdan oldingi, sodir bo'lish vaqtida va undan keyingi xulq-atvori, uning holatini viktimologik jihatdan tahlil etish lozimligi;

uchinchidan, davlat va huquqni muhofaza qiluvchi organlarda fuqarolarning alohida turdagi jinoyatlardan jabrlanuvchi bo'lib qolishlarining oldini olishga qaratilgan dasturlar va maqsadli tadbirlar ishlab chiqilgan bo'lsa-da, ularning yetarli emasligi;

to'rtinchidan, sodir etiladigan jinoyatlardan jabrlanuvchilarga yetkaziladigan moddiy, ma'naviy zararining qoplanishi, ularga ijtimoiy yordam berishning yetarlicha huquqiy tizimi yaratilmaganligi;

beshinchidan, fuqarolarda jinoyat jabrlanuvchisiga aylanib qolishlariga qarshi ma'lum bir chora-tadbirlar ko'rish bo'yicha fikrlar shakllanmaganligi;

oltinchidan, alohida turdagi jinoyatlar viktimligining umumijtimoiy, maxsus va individual profilaktikasi kabi masalalar ilmiy va nazariy jihatdan yoritib berilmaganligidir.

O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-mayda qabul qilingan "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida" [1]gi qonunining 43-moddasida "Huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organ yoki muassasaning muayyan shaxsning huquqbuzarlikdan jabrlanuvchiga aylanish xavfini kamaytirishga qaratilgan profilaktika chora-tadbirlarini qo'llashga doir faoliyati huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasidir", deb qayd etilgan.

Mamlakatimizda huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasi tushunchasi ilk bor mazkur Qonunda o'z aksini topgan bo'lsa-da, bunga qadar bir qator mahalliy tadqiqotchilar tomonidan viktimologik profilaktika yuzasidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Masalan, Q.R. Abdurasulova, I.U. Ismailov, J.S. Muxtorov, S.B. Xo'jaqulov, D.R. To'rayeva, Sh.K. Giyasov [2] va boshqalar viktimologik profilaktika borasida o'z ilmiy farazlarini ilgari surishgan.

O'rganilgan ilmiy ishlarda huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasida ko'zga tashlanayotgan muammolar va jabrlanuvchilarning jinoyat qurboni bo'lib qolishlarining oldini olish yuzasidan takliflar ishlab chiqilgan.

Jumladan, S.V. Nadtoka o'z tadqiqotida viktimologik profilaktikaning axborot bazasini yaratish lozimligini, amaliyotda bunday tizim mavjud emasligini, huquq-tartibot organlari o'rtasida o'zaro jabrlanuvchilarning hisobotini yuritish tizimini tashkil etish va uning yagona bazasini yuritishni ichki ishlar organlariga yuklashni taklif etgan [3, 132-b.].

Shuningdek, A.B.Kodzov viktimlik holatlarini o'rganish jarayonida jinoyatlardan jabrlanganlarga ijtimoiy va moddiy jihatdan yordam ko'rsatish, ularga yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararlarini qoplash masalasida jamg'arib boriluvchi fond tashkil qilishni taklif etadi va bu fondning sarf qilinadigan

mablag'larini, avvalo, jinoyatchining moddiy qimmatliklarini xatlash orqali amalga oshirishni ta'kidlaydi.

Yuqoridagilardan tashqari, A.B.Kodzov OAV qurol bilan sodir etiladigan jinoyatlarning viktimologik profilaktika qilishda bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirishi lozimligini ta'kidlaydi va bunda asosan aholiga oxirgi zarurat va zaruriy mudofaa usullarini qo'llashni va ularning tajovuzdan farqli jihatlarini, qaysi holatlarda qo'llash mumkinligi to'g'risida va kurash usullari haqida xabardor qilib borishlarini taklif etadi [4, 120-b.].

Olimlarning "viktimologik profilaktika" tushunchasi borasidagi fikrlari o'rganilganda, ularning yondashuvlari har xil ekanligi kuzatiladi.

L.Yu.Sherbakovaning fikriga ko'ra, viktimologik profilaktika shaxslarning shaxsiy va mulkiy xavfsizligini turli jinoyatlardan jabrlanishi ehtimolini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi hisoblanadi. U mazkur faoliyatni amalga oshirishda shaxslarning intellektual, jismoniy qobiliyatlaridan, shuningdek moddiy, texnik imkoniyatlaridan jinoyatchiga qarshi turish uchun foydalanish muhim ahamiyatga ega, deb hisoblaydi [5, 13-b.].

V.I.Zadorojnyy "viktimologiya" tushunchasini tor ma'noda kriminologik viktimologiya, ya'ni faqat jinoyatlardan jabrlanganlarning xususiyatlarini o'rganadi, deb ta'riflagan [6, 66-b.].

S.B.Xo'jaqulov O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonuniga asosan profilaktikaning bir turi sifatida viktimologik profilaktikani qayd etmaydi, balki bu umumiy, maxsus va yakka tartibdagi profilaktika bilan birga olib boriladi va ularning har birida viktimologik jihatlar bor, deb ta'kidlaydi. Shuningdek, viktimologik profilaktikaning yuqorida ko'rsatilgan ushbu turlari bo'lmagan taqdirda olib borib bo'lmashligini ko'rsatib o'tgan [7, 34-39-b.].

Ye.O.Alauxanov esa, kriminologik profilaktika va viktimologik profilaktika o'rtasidagi farqlarni ko'rsatib bergan va kriminologik profilaktika asosan jinoyatchiga qaratilgan bo'lishi, viktimologik profilaktika esa, jabrlanuvchiga yo'naltirilgan holda amalga oshirilishini, shuningdek viktimologik profilaktikani ikkita, ya'ni umumiy va maxsus (yakka) tartibda amalga oshirish maqsadga muvofiq, deb hisoblaydi. Unning fikriga ko'ra, umumiy viktimologik profilaktika choralari viktimogen omillarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan bo'ladi. Maxsus (yakka) tartibdagi viktimologik profilaktikani esa, viktimligi yuqori bo'lgan shaxsni aniqlash va u bilan tarbiyaviy chora-tadbirlarni o'tkazish, uning jinoyatdan jabrlanib qolish xavfini kamaytirishdan iborat chora-tadbirlar tizimini tashkil etadi [8, 57-59-b.].

Viktimologik profilaktika murakkab tuzilishga ega bo'lib, turli subyektlar tomonidan amalga oshirilib, turli bosqich, turli shakl va ko'rinishlarda, turli obyektlarga nisbatan, shuningdek dastlabki va bevosita bosqichlarda viktim xulq-atvor va shaxsiy xususiyatlarida namoyon bo'ladi [9, 76-b.].

Taqdim etilgan viktimologik profilaktikaning yo'nalishlari aniq va tushunarli, biroq viktimologik xavfi yuqori bo'lgan guruh va shaxslarni

aniqlashtirish bo'yicha maxsus metodikasiz viktimologik profilaktikani olib borish murakkabdir [10, 49–51-b.].

Viktimologik profilaktika jinoyatchilikning oldini olishdagi yo'nalishlardan biridir. Bu ijtimoiy institutlarning jinoyat sodir etilishiga shart-sharoit yaratuvchi va viktim axloqni shakllantiruvchi omillarni, holatlarni, vaziyatlarni aniqlash, bartaraf etish va neytrallashtirishga qaratilgan spetsifik faoliyatdir [11, 238-b.].

An'anaviy tarzda quyidagi viktimologik profilaktika turlari ajratiladi (jinoyatchilik profilaktikasiga o'xshash tarzda): umumiy viktimologik profilaktika; individual viktimologik profilaktika; turdosh viktimologik profilaktika (alohida turdagi jinoyat qurbonlari bo'yicha); kechiktirib bo'lmaydigan viktimologik profilaktika (aniq sodir etilgan jinoyatlar va tayyorlanayotgan jinoyatlarga qarshi kurash) [12, 112-117-b.].

Viktimologik profilaktika maxsus va umumiy jihatlarining o'zaro bog'liqligini o'rganish darajasida olib boriladi. Shu o'rinda biz zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlardan jabrlanuvchi bo'lib qolishning oldini olishning maqsad va vazifalariga doir masalaga to'xtalib o'tamiz.

Sodir etiladigan jinoyatlar viktimologik profilaktikaning maxsus darajada olib borilishi jinoyat jabrlanuvchilarining xulq-atvorini, jinoyatchida huquqqa xilof niyatning vujudga kelishi va rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omil sifatida o'rganiladi. Umumiy darajada o'rganish esa, viktim xulqning qonuniyati va sabablarini aniqlash imkonini beradi.

Shuningdek, viktimologik profilaktikaning umumiy va maxsus choralarini ko'rishda jinoyat sodir etish vaqtida jabrlanuvchining roli ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: a) o'sha paytdagi jabrlanuvchining holati (mast bo'lishi, jismoniy va ruhiy kamchiligi); b) o'zining sha'ni, qadr-qimmati, mulkining muhofazasiga e'tiborsizligi, yengiltaklik (asosan, o'g'irlik, nomusga tegish jinoyatlarining sodir etilishiga sabab bo'ladi); v) oldin sodir etilgan jinoyatlar yuzasidan huquqni muhofaza qiluvchi organlarga xabar bermaslik; g) noqonuniy bitimlar tuzish (firibgarlik, poraxo'rlik jinoyatlari kelib chiqishiga sabab bo'ladi); d) jamoat tartibi qoidalariga rioya etmaslik (bezorilik, avtotransport jinoyatlarining kelib chiqishiga sabab bo'ladi).

Viktimologiyaga oid tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jabrlanuvchilarning viktim xulqi va xatti-harakatlari ayrim jinoyatlarning latentlik darajasini oshirishga sabab bo'ladi. Chunki jabrlanuvchilar o'z xarakterlari va tushgan holatlariga ko'ra, jinoyat to'g'risida xabar berishni lozim topishmaydi. Bundan ko'rinib turibdiki, latentlik darajasi o'z-o'zidan oshib boraveradi.

Viktimologik profilaktikaning maqsadi jabrlanuvchilarni jinoyatdan ogohlantirish, ularning huquqiy madaniyati va huquqiy ongini oshirishdan iboratdir. Bu borada har qanday shaxsga nisbatan tajovuz bo'lganda, uni himoya qiladigan sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar borligini uqtirish lozim.

Viktimologik profilaktikaning maqsadi shaxsni jinoiy xavfdan ogohlantiradi va uni o'z xulq-atvorini o'zgartirishga undaydi, uning jinoyatdan jabrdiyda bo'lish xavfini kamaytirishga qaratiladi. Profilaktik chora-tadbirlar shaxsni jinoiy hujumdan himoyalashga, o'zgalarning xatolaridan saboq olishga chorlaydi. Kishi qanchalik kriminologik muhitda o'zini tuta olsa, uning jabrlanuvchiga aylanish xavfi shuncha kamayadi.

Bo'lg'usi jinoyatchi va uning jabrlanuvchisi bir-biridan ruhiy holati, xarakteri, qiziqishi, ehtiyoji bo'yicha tubdan farq qiladi. Huquqbuzarlik sodir etganlar va jabrlanuvchilarning xulqi, odobi, axloqi, ma'lumoti, ma'naviyati, ruhiy holati kabi shaxsini belgilovchi ko'rsatkichlari ko'pincha bir-biriga yaqin hisoblanadi [13, 341–342-b.]. Salbiy xulq-atvorli, ma'lumot darajasi, ma'naviyati past, ijtimoiy-ruhiy holati buzilgan odamlar o'z ehtiyojlarini qondirish yo'lida jinoyat qurboni bo'lish xavfi mavjud bo'lsa-da, o'z qilmishlarini davom ettiraveradilar. Tabiiyki, bunday kishilar turli ko'rinishdagi huquqbuzarliklar, jumladan, jinoyat sodir etish bilan birga, aksariyat hollarda jabrlanuvchiga ham aylanib qoladilar.

Masalan, qasddan odam o'ldirish jinoyati jabrdiydalarining 48,9 foizi, qasddan badanga shikast yetkazilganlarning 50 foizdan ortig'i va zo'rlik ishlatib nomusiga tajovuz qilingan ayollarning 49 foizi o'zlarining salbiy xulqlari, ya'ni haqoratlash, tuhmat qilish, yengiltaklik, ichkilikbozlik kabi qilmishlari bilan o'zlariga nisbatan jinoiy tajovuzlar sodir etilishiga sababchi bo'lganlar yoki bunday jinoyatlar sodir etilishiga qulay shart-sharoit yaratib berganlar [14, 48–52-b.]. Huquqbuzarlikdan jabrlanuvchi bo'lishga moyil shaxs xulqining salbiy yo'nalish kasb etishi uning ijtimoiy-ruhiy, psixofiziologik xislatlari muayyan hayotiy vaziyat bilan aloqada bo'lgandagina vujudga keladi. Shuning uchun viktimologiya nafaqat shaxslarning viktimlik darajasini, balki viktimogen xususiyatga ega vaziyatni ham o'rganadi. Viktimogen vaziyat huquqbuzarlikdan jabrlanuvchi bo'lishga moyil shaxsning muayyan xislatlari va xulq-atvori bilan bog'liq ravishda yuzaga keladigan aniq hayotiy vaziyat bo'lib, unda jabrlanuvchiga huquqbuzarlik yoki jinoiy yo'l bilan jismoniy, mulkiy yoki ma'naviy zarar yetkazilish uchun paydo bo'ladigan imkoniyat hisoblanadi [15, 348-b.].

Viktimologik profilaktika subyektlari jabrlanuvchi bo'lish ehtimoli bo'lgan shaxslarni ogohlantirar ekan, bunda jabrlanuvchi shaxsini va u duch kelgan holatlarni o'rganishni taqozo etadi.

Ayrim xorijiy davlatlar kriminologlari shaxsga qarshi zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar viktimologiyasi va uning profilaktikasini o'rganish zarurligini isbotlash uchun quyidagi fikrlarni keltiradilar: *birinchidan*, umumiy jinoyatchilik soni kamayishi barobarida, shaxsga qarshi jinoyatlar, jumladan, zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar kamayish tendensiyasiga ega emas, chunki tegishli jinoyatlar viktimligini pasaytirish uchun tizimli choralar ko'rilmaydi; *ikkinchidan*, jinoyatlar ichida shaxsga nisbatan zo'rlik ishlatib sodir etilgan jinoyatlardan jabrlanganlar ko'pchilikni tashkil etadi; *uchinchidan*, ushbu jinoyatlar natijasida

shaxslar nafaqat jismoniy, balki mulkiy zarar ham ko'radilar; *to'rtinchidan*, kriminal viktimlikni kamaytirish borasida chora ko'rgan davlatlarda viktim jinoyatlar soni keskin ravishda pasaygan (Finlyandiya, Italiya, Buyuk Britaniya) [16, 79–108-b.].

Yuqoridagilardan kelib chiqib, viktimologik profilaktikaning asosiy maqsadi jinoyat jabrlanuvchilariga bevosita ta'sir ko'rsatish orqali aniq jinoyatlarning oldini olish samaradorligini oshirish va jinoyatlardan jabr ko'rishga to'sqinlik qilishdir.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, jinoyatlarning viktimologik profilaktikasi tushunchasiga mualliflik ta'rifi ishlab chiqildi, unga ko'ra, *“jinoyatlarning viktimologik profilaktikasi jinoyatlar profilaktikasini amalga oshiruvchi subyektlarning turli ko'rinishdagi jinoyatlardan jabrlanib qolishlarining oldini olish hamda ularning viktimlik darajasini kamaytirish, jabrlanuvchilari bo'lib qolishga moyilligi va unga imkon beruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish maqsadida amalga oshiradigan faoliyatdir”*.

Shaxsning viktimologik tavsifi va jabrlanuvchining xulqini o'rganish aholini turli jinoiy tajovuzlardan o'zini saqlash va himoya qilish hamda tegishli tavsiyalar ishlab chiqish uchun zarurdir. Bu tavsiyalar quyidagilarda o'z ifodasini topmog'i lozim: a) aholining muayyan kontingentiga ularning yoshi, jinsi, yashaydigan joyining xususiyati, kasb faoliyati, turmushdagi yashash tarzi va boshqa holatlarga qarab ularning shaxsiy xavfsizligini yuqori darajada ta'minlaydigan qoidalarini tushuntirish; b) shaxslarga turli tajovuzlardan himoya qilish qoidalarini o'rgatish; v) jinoyatchilar bilan yuzma-yuz kelganda muayyan harakatlar qilish usullarini, shu jumladan, huquqni muhofaza qiluvchi organlarga xabar berish tartibi, ularning joylashgan joyi, murojaat qilish tartibini o'rgatish; g) viktimlikni keltirib chiqaruvchi xususiyati yuqori bo'lgan kishilar guruhi va alohida shaxslar ustidan qonunda belgilangan tartibda ijtimoiy nazoratni tashkil qilishni ta'minlash; d) bunday shaxslarning xulqi g'ayriqonuniy tus olgan hamda mansabdor shaxslar va ota-onalarning shunday salbiy xulqining oldini olish yuzasidan o'z vazifalarini bajarmaganlari taqdirda, ularga nisbatan huquqiy ta'sir choralari qo'llash; e) viktim xulqning paydo bo'lish imkoniyatlarining oldini olishga hamda ijtimoiy tartibni saqlashga qaratilgan choralarni ishlab chiqish va tavsiya qilish (bunga misol qilib rivojlangan ayrim davlatlarda jabrlanganlarga ijtimoiy yordam berish tashkilotlarining faoliyati va ularning huquqiy mexanizmining ishlab chiqilganligi keltirish mumkin); z) latent jinoyatchilikni kamaytirish choralari ko'rish lozim [17, 155-b.].

Shuningdek, zo'rlik ishlatib sodir etilayotgan jinoyatlardan jabrlanishning oldini olish (ayniqsa, ayollar va bolalarga nisbatan zo'rlik ishlatilganda) uchun huquqni muhofaza qiluvchi organ va sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmat xodimlari o'rtasida o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish lozim [18, 625-b.].

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, kriminologiyada viktimologiya yo'nalishi hali ancha yosh va batafsil o'rganiladigan soha hisoblanadi. Bu yo'nalishda jiddiy muammolar bo'lib, bular: *birinchidan*, jabrlanuvchining holatiga haddan tashqari

ortiqcha huquqiy baho berish, ularning holatini ortiqcha faollashtirish jamiyatda jinoyat sodir qilgan shaxslarga nisbatan munosabatning o'zgarishi va ularni axloqan tuzatish choralarini ishlab chiqishga; *ikkinchidan* esa, jabrlanuvchilarning viktim xulqiga ahamiyat bermaslik aybdorga adolatli jazo tayinlashga ta'sir qilishi mumkin.

Demak, viktim xulq-atvorning oldini olish qaysidir ma'noda muayyan jinoyatlarning oldini olish va unga qarshi kurashish hamdir. Jinoyatchilikka qarshi viktimologik kurash esa, jinoyatchilik bilan kurashishning alohida mustaqil shakli bo'lib, jinoyatlarni viktimologik profilaktikasi doirasida jinoyatchilik ustidan nazorat o'rnatish siyosatiga asoslangan fuqarolar, jamiyat va davlatning huquq va qonuniy manfaatlari muhofazasini ta'minlashga qaratilgan davlat va ijtimoiy choralar majmuidan iborat [19, 51–57-b.].

Masalan, jinsiy zo'ravonlikdan jabrlanganlarga zarar yetkazishda viktimologik omil jabrlanuvchilarning jinsiy tiyiqsizligi, palapartish tanishuvlar, oilaviy hayotga yengiltak munosabatda bo'lish, spirtli ichimliklarni haddan tashqari ko'p iste'mol qilishlar hisoblanadi. O'zlarining axloqqa xilof xulq-atvorlari bilan bunday shaxslar jinoyat sodir etilishini keltirib chiqaradilar yoki unga imkon yaratadilar. Bundan kelib chiqadiki, tarbiyaviy oldini olish faoliyatini tashkil etishda jabrlanuvchilarning, shuningdek viktim xususiyatlari bo'lgan shaxslarning g'ayriijtimoiy xulq-atvoriga e'tibor qaratish zarur.

Xulosa qiladigan bo'lsak, fikrimizcha, viktim xulq-atvorga qarshi kurashda asosiy e'tibor sudga qaratiladi. Bu majburiyat xususiy ajrimlar chiqarish yo'li bilan huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan o'z vaqtida chora ko'rishni talab qiluvchi salbiy hamda ijobiy holatlarni yetarlicha to'la qamrab oladi. Xususiy ajrimlar qonuniylik va huquq-tartibotni mustahkamlash, fuqarolarni qonunlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash, huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan muhim vositadir. Ular o'zlarida jinoyat sodir etishning sabablari va shart-sharoitlarini bartaraf qilish bo'yicha aniq tavsiyalarni mujassam etgan bo'lishi lozim. Sud majlisida axloqsiz yurish-turishga yo'l qo'ygan, ustiga-ustak jinoyatga imkon yaratgan jabrlanuvchilarni oshkora tanqid qilish, jabrlanuvchining o'zlariga ham xususiy ajrimlar chiqarish, sud majlisida hozir bo'lgan shaxslarga ham tarbiyaviy va profilaktik ta'sir ko'rsatishini aytib o'tishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-mayda qabul qilingan "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonuni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2014-yil, 20-son, 221-modda.

2. *Abdurasulova Q.R.* Ayollar jinoyatchiligining jinoyat huquqiy va kriminologik muammolari: Yurid. fan. d-ri ... dis. – T., 2006; *Ismailov I.* Huquqbuzarliklar viktimologik profilaktikasi // O'zbekiston Respublikasi IIV

Akademiyasining axborotnomasi, 2014, 4-son. – B. 3-6; *Xo'jaqulov S.B.* Huquqbuzarliklar profilaktikasi qonun hujjatlari: ilmiy-amaliy tahlil // O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasining Axborotnomasi, 2015, 4-son. – B. 34-39; *Giyasov Sh.K.* Hayotga qarshi jinoyatlarni ochish faoliyatida qotillik atamasidan foydalanish va uni tavsiflash masalasiga doir ayrim mulohazalar // O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasining axborotnomasi, 2015, 2-son. – B. 48-52.

3. *Надтока С.В.* Виктимологические аспекты профилактики насильственных преступлений: Дис. ... канд. юрид. Наук. – Ростов н/Д, 1999 207 с.

4. *Кодзов А.Б.* Криминологическая характеристика личности потерпевших от вооруженных преступлений и их виктимологическая профилактика: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2009. – С. 120.

5. *Шербакова Л.Ю.* Виктимологический аспект преступности: современная теория и практика: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2005. – С 13.

6. *Задорожный В.И.* Концептуальные основы виктимологической профилактики преступлений: Дис. ... д-ра юрид. наук. – М. 2006. – С.66.

7. *Xo'jaqulov S.B.* Huquqbuzarliklar profilaktikasi qonun hujjatlari: ilmiy-amaliy tahlil // O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasining axborotnomasi, 2015, 4-son. – B. 34-39.

8. *Алауханов Е.О.* Уровни и принципы виктимологической профилактики преступлений // Вестник государственная юридическая Академия Казахстана, 2008, №3. – С. 57-59.

9. *Басков А.В.* Виктимологическая профилактика корыстно насильственных преступлений, совершаемых в общественных местах: Дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2010. – С 76.

10. *Медведев В. М.* Виктимологическая профилактика насильственной преступности // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2014. – № 3 (54). – С. 49-51.

11. *Musayev M.A.* Hayotga qarshi jinoyatlar: nazariya va amaliyot muammolari. Monografiya. – T.: Sharq, 2011. – 238 b.

12. The main directions and measures of victimological prevention. Borisova Anna – postgraduate student of the International Institute of Economics and Law. Herald of International Institute of Economics and Law. 2015. N 3 (20). – P. 112-117.

13. *Хаткова Ф.Х.* Виктимологические аспекты женской преступности: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. –168 с.

14. *Giyasov Sh.K.* Hayotga qarshi jinoyatlarni ochish faoliyatida qotillik atamasidan foydalanish va uni tavsiflash masalasiga doir ayrim mulohazalar // O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasining axborotnomasi, 2015. – №2. – B. 48-52.

15. *Farfiyev Yo.A. va boshqalar.* Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati psixologiyasi: Darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015. – 348-b.

16. *Croll H.* Victims of White-Collar and Corporate Crime // Victims, Crime and Society / Edited by Pamela Davies, Peter Francis and Chris Greer. – London: Citi Universitu, 2017. – P.79-108.

17. Криминология. – М.: БЕК, 1998. – С.155.

18. *Долгова А.И.* Криминология. 4-е издание переработанное и дополненное. – М.: НОРМА. ИНФРА, 2010. – 652 с.

19. *Майоров А.В.* О концепции виктимологического противодействия преступности // Юридическая наука и правоохранительная практика, 2015. – №4. – С. 51-57.